

wat predikanten vermeld worden, is niet alleen het gevolg van het feit dat zij in afscheids- of jubileumpredikaties en autobiografische herinneringen hun leven in druk vereeuwigden, of soms als kop van jut in een bekeringsverhaal vereeuwigd werden – dat laatste overkwam H.H. Kuyper –, maar ook omdat zij – mede vanwege de welkome bijverdiens- te – nogal eens als tijdschriftredacteur of vertaler optraden.

Bij de 55 door Huisman opgespoorde Nederlandse ‘autobiografieën van vrouwen’ treft men niets slechts werk van Elise van Calcar – onder meer bekend vanwege haar belangstelling voor het spirit(ual)isme –, jkvr. M.W. de Ranitz – oprichtster van het Groninger Doorgangshuis –, en de schrijfster jkvr. Anna de Savornin Lohman, maar ook vijftien vrouwen die buiten bevindelijke kringen onbekend zijn gebleven. Het gaat in het laatste geval vooral om (dikwijls door derden opgetekende) bekeringsgeschiedenissen. Verreweg de meeste titels uit laatstgenoemde categorie haalden slechts één druk, maar er waren uitzonderingen. Zo verscheen *De weg die God gehouden heeft met Christina van den Brink, geboren ... 1747, en overleden ... 1817. Door haar zelve opgeteekend* tussen [1840?] en 1890 waarschijnlijk negenmaal bij verschillende uitgevers. In 1870 werd het werk met vijftien andere levens- en bekeringsgeschiedenissen opgenomen in de (in tien afleveringen à f0,30 gedebiteerde) bundel *De christelijke adversaria*. In 1890 zette een nieuwe uitgever het weer afzonderlijk in de markt als ‘Geschikt voor colportage’; het werd de boekhandel aangeboden met een forse kwantumkorting: f0,30 per stuk, f5 voor 52 exx. *De weg* is duidelijk een massaproduct geweest, dat overigens nog steeds loopt: in 1976 verscheen een fotomechanische herdruk, in het antiquariaat wordt voor diverse drukken rond €15 gevraagd. Naast de van origine Nederlandstalige vrouwenlevens verschenen er zo’n vijftig vertaalde, zoals die van de Hamburgse filantrope Amalia W. Sieveking en de Britse prostitutiebestrijder Josephine Butler, maar ook het merkwaardige, oorspronkelijk in 1836 te New York verschenen geschrift *Awful disclosures of Maria Monk*. Dat laatstgenoemd antipapistisch werk in 1852 als *Maria Monk, de zwarte non. Verhaal van haar lijden en ontmaskering van de zedeloosheid, uitspattingen en misdaden van het kloosterleven ... Met authentieke stukken en de afbeelding der schrijfster*

bij Campagne te Tiel verscheen, was niet toevallig; evenmin dat Campagne in 1853 en 1870 goedkope edities ervan op de markt bracht. Aan dit sappige fictieverhaal viel immers in woelige tijden goed te verdienen.

Met name het laatste voorbeeld laat zien dat het begrip ‘autobiografie’ door Huisman breed is opgevat. ‘Deze studie beoogt een radicale historisering van de autobiografie’ aldus de auteur (27). Daarin is zij zeker geslaagd. Men kan haar werk niet lezen zonder zich voor het eerst of opnieuw bewust te worden van de door geschiedenis en *gender* bepaalde commerciële context van publicaties: een gedrukte tekst is niet zomaar een tekst! Vraag (lezers/leners) en aanbod (schrijver) beïnvloeden elkaar; bemiddeling vindt plaats via de uitgever annex/of boekhandel en colporteur, die allen een commercieel belang hebben. De studie onderstreept het belang van onderzoek in uitgeversarchieven (met reclamemateriaal) en -correspondentie. Zo alleen valt bijvoorbeeld te achterhalen dat Fr. Haverschmidt voor zijn semi-autobiografische *Familie en kennissen* in 1876 van zijn uitgever het enorme bedrag van f1.500 ontving (75). Interessant is Huismans observatie dat 14% van de door haar onderzochte publicaties een afbeelding alsmede een autograaf (handtekening) van de betreffende auteur bevatten. Volgens haar is dit niet slechts het gevolg van verbeterde (foto)grafische technieken, maar ook van het verlangen van auteurs om hun werk te ‘personaliseren’ (79-82). Zelf zou ik ook het uitgeversbelang onderstrepen. Al werd gedurende het grootste deel van de onderzochte periode door recensenten ‘van de publicerende autobiograaf verwacht dat hij het particuliere oversteeg’ en ‘zijn eigen persoon ondergeschikt wist te maken aan het algemeen belang en als zodanig een voorbeeld was’ (285), toch maakte een afbeelding het verhaal des te aantrekkelijker. Zie de door Campagne uitdrukkelijk op de titel aangekondigde (fictieve) afbeelding van Monk, als non met baby op schoot [en.wikipedia.org/wiki/Maria_Monk].

Publieke levens bevat vijf bijlagen, waar ik er twee vermeld. In i. wordt de toenemende titelproductie en de groei van het aantal boekverkopers tussen 1806 en 1918 becijferd; deze stegen respectievelijk van zo’n 240 titels tot ruim 4200 en van 580 vaste verkooppunten tot rond 2600. In ii. volgt de titelproductie per bibliografische categorie in de jaren 1850, 1870, 1890 en 1910. In 1850